

Frank Tibor és Károly Krisztina (szerk.), (2009). *Anglisztika és amerikanisztika. Magyar kutatások az ezredfordulón* (99–107). Budapest: Tinta Könyvkiadó.

STRÓBL ERZSÉBET

I. ERZSÉBET KORAI KULTUSZA

A londoni koronázási bevonulás

1. A kultusz

I. Erzsébet 1558. november 17-én 25 éves hajadonként lép trónra egy vallási vitában megosztott, gazdaságilag legyengült, az utolsó franciaországi birtokait frissen elvesztett országban. Negyvenöt év múlva, a „Szűz Királynő” halálakor, az ország egységes, kultúrája virágzik, tengeri hatalma kétségbevonhatatlan. E sikertörténet gazdag táptalajt nyújt az utókor által személye köré font, máig tartó mítosznak. Egyedi jelenség viszont, hogy Erzsébetet már életében kultusz vette körül. Trónra lépésének napját az 1570-es évektől az egész országban ünnepelték (Strong, 1976), nevét a legkiválóbb költők dicsőítették (E. C. Wilson, 1938), nyári vonulásain városi polgárok és magánszemélyek fogadták őt lelkes színi előadásokkal és látványosságokkal (Fry, 1993 és J. Wilson, 1980), a róla készült portrék többretegű allegorikus kifejezésére páratlanul gazdag (Yates, 1975 és Strong, 1987). E kultusz nem csupán az udvar hivatalos propagandája, hanem beépült a kora újkori angol társadalom egészének „tudatalattijába” (Montrose, 2006), nyelvezetét még a királynőt bíráló írárok is felhasználták (Walker, 1998).

Erzsébet késői kultuszáról nagyon sokan és nagyon bőven írtak már. Kevesebb hangsúlyt kapott azonban a korai Erzsébet kép. Az első időszakban nem lehet még a királynő személyét körülvevő ceremóniát, illetve a róla szóló műveket kultuszjelenségnek nevezni, hiszen csak egy uralkodót megillető tiszteletről van szó. De e korai időszak vizsgálata két szempontból mindenképpen fontos: egyrészt ekkor alakulnak ki azok a sablonok, melyek a későbbi kultusz alapját képezik majd, másrészt ez még az az időszak, melyben Erzsébetnek meg kell küzdenie pozíciójáért, helyzete korántsem egyértelmű, a vele szemben támasztott elvárások között egyensúlyozva kell kialakítania későbbi stabil helyét. Ez időszak lezárásának tekinthető az 1569-es északi felkelés és az 1570. február 25-én *Regnans in Excelsis* címmel közreadott bulla, melyben V. Pius pápa Erzsébetet kiátkozza.

A trónra lépést követő néhány hónap küzdelméből itt csak egy problémakört kívánok bemutatni: a női uralkodószerep konszolidálását. Jelen tanulmány Erzsébet legelső nyilvános szereplésével, londoni koronázási bevonulásával foglalkozik. Azt kívánja bizonyítani, hogy ez az esemény már tudatos programot rejt. Egyrészt választ fogalmaz meg a skót protestáns lelkész, John Knox vitairatára, mely a női uralkodók

iránti lojalitást kérdőjelezte meg, másrészt tükrözi a látványosságokat rendező londoni polgárok elvárásait. A bevonulás eseményeit egy 1559. március 4-i bejegyzés szerint Richard Mulcaster rögzítette (Bergeron, 2000: 37), és pamflet formájában a bevonulást követő kilencedik napon már közre is adta. A pamfletben szereplő eseményeket hosszú ideig a történetírás hiteles tényeknek kezelte. Több más beszámolóval összevetve (Leahy, 2003) azonban bizonyossá vált, hogy a beszámolót nem lehet objektív történeti forrásnak tekinteni, hanem inkább a királynői imázs megteremtésének első dokumentumát láthatjuk benne. Érdeklődésem pont ennek az imázsnak kialakulására irányul, és ennek néhány elemét szeretném ismertetni. Három korabeli forrást használok fel érveim alátámasztására: John Knox vitairatát (*The First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Reigment of Women*, 1558), Richard Mulcaster fent említett beszámolóját (*The Passage of our most drad Sovereigne Lady Quene Elyzabeth through the Citie of London to Westminster, the day before her Coronation*, 1559) és John Aylmer válaszát Knox pamfletjére (*An harborowe for Faithfull and Trewe Subiectes, against the late blown Blast, concerning the Government of Women*, 1559).

2. A női uralkodószerep

Erzsébet az angol történelemben a második uralkodónő, aki képes huzamosabb ideig hatalmat gyakorolni népe felett. Habár az angol törvények nem zárták ki a nőket az uralkodásból, mégis az első, aki e szerepkörben megjelenik Erzsébet nővére, Mária, – hacsak nem számítjuk a XII. századi Matildot, akinek idejében Angliát véres polgárháborúk dúlták fel, vagy Lady Jane Greyt, a „kilenc napos királynőt”, akit Mária előtt puccsszerűen kívántak trónra juttatni a protestánsok. Mária trónutódlásának jogi alapját apja, VIII. Henrik 1544-es törvénye adta. Eszerint Mária öccse, Edward után a második helyre került a trónkövetelők sorában, és utána következett harmadik helyen húga, Erzsébet. Mária uralkodása több szempontból tanulságos lehetett Erzsébetnek. Tizenkilenc évvel a római pápával történt szakítás után Mária újra államvallássá teszi a katolikus hitet, fanatikusan üldözi a protestánsokat, a spanyol királyt, II. Fülöpöt választja férjéül, s a spanyol érdekek miatt indított háborúban elveszti Calais-t, Anglia utolsó birtokát a kontinensen, és mindeközben, több átláthatóság után sem képes biztosítani országának a legfontosabbat, az utódot.

Mária példáját Erzsébet mindvégig szem előtt tartja. A történetírás főként a két testvér szembenállását hangsúlyozza, „véreskezű Máriáról” és az őt követő „szűz Erzsébetről” ír. Meglepő, de Erzsébet imázsának kialakításához sokat merít nővére példájából. Az a közismert jelenet, mikor Erzsébet 1559. február 10-én parlamentje sürgetésére, hogy ti. válasszon férjet magának, újjáról lehúzza a koronázási gyűrűt, azt válaszolja, hogy „már hozzákötöttek engem egy férjhez, aki nem más, mint az Angol királyság”¹ (Marcus, 2000: 59), tulajdonképpen Mária beszédét idézi. Mária hasonló szavakkal kért segítséget a londoni polgároktól az 1554-es Wyatt lázadás idején: „A királynőtök vagyok, akinek hűséget és engedelmességet fogadtatok koronázásomkor (melynek emlékeként ezt az eljegyzési gyűrűt az ujjamon viselem, s attól sem eddig sem ezután el nem válok).” (1554, Queen Mary’s Speech: 1)

¹ A szövegben az összes idézet a szerző fordításában szerepel.

E beszédben Mária magára, mint anyára hivatkozik. A hatalomgyakorlást anyai gondoskodásként és feltő szeretetként kívánja láttatni:

„Nem tudom, hogy egy igazi anya mennyire szeretheti gyermekét, hiszen még sohasem voltam anyja senkinek; de az bizonyos, hogy ha egy uralkodó vagy kormányzó szeretheti olyan természetes és őszinte módon alattvalóit, mint anya a gyermekét, akkor én, mint asszonyuk és úrnőjük, ugyanilyen őszintén és gyengéden fogom szeretni és pártfogolni önöket, ebben nyugodtak lehetnek.” (1554, Queen Mary's Speech: 1)

Erzsébet is ráérez a szerető anyai szerep hasznosságára és átveszi ennek retorikáját nővérétől. A londoni bevonulás-történet többször utal az anya-gyermek szeretetkapcsolatra, mely az uralkodónak az alattvalóihoz fűződő viszonyának alapját képezi. A bevonulási beszámoló végére Mulcaster egy külön utószót illeszt (*Certain notes of the Queen Majesties great mercie, clemencie, and wisdom, used in this passage*), melyben kiemeli Erzsébet népére figyelő szeretetét, együtt érző gondoskodását, alázatos háláját és vallásosságát – olyan tulajdonságokat, melyek nőhöz illőek, s melyek hatalomgyakorlásának nőiességét hangsúlyozzák.

Mária ikonográfiáját idézi a koronázási bevonulás egyik állomása is. Mária mottóját, *Veritas Temporis Filia* – *Az igazság az idő szolgálóleánya*, egy állókép jeleníti meg: az Idő, szárnyas öregemberként, barlangnyílásból szabadítja ki a fiatal leány képét öltő Igazságot. De míg Máriánál az igazság, melyet az idő helyreállít, a katolikus hitre utalt, Erzsébet koronázási bevonulásakor az igazság protestáns: a fehér ruhába öltözött fiatal lány az élőkép jelenetében selyemszalagon az anyanyelvű Bibliát eresztí le a királynőnek. Mária a *Veritas Temporis Filia* mottót a korai reformátoroktól veszi át (King, 1989: 91–2), jelentését a visszájára fordítva magára vonatkoztatja, ő az emblematis fiatal nő, az Igazság. A mottó egyben női uralkodószerepének legitimációja is. Miközben ezt a mozzanatot változatlanul felhasználja Erzsébet, az igazság metaforát újra megfordítja és a protestáns retorika szlogenjévé teszi. Azonban valószínűnek tűnik az is, hogy a londoni bevonulási *Veritas Temporis Filia* jelenet, John Knox néhány hónappal korábban közreadott, a női hatalomgyakorlást támadó vitairatára is reflektál. Knox írásának, a *The First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Reigment of Women* (Az első harsonaszó a nők szörnyű uralma ellen), címlapján vastagított nagybetűkkel állt ugyanez a mottó. Knox pamfletje nemcsak a katolikus hitet támadja, hanem a női uralmat egészében kérdőjelezi meg. Ha feltételezzük, hogy a *Veritas Temporis Filia* állomás Knox pamfletjére is utal, akkor jogosan tételezhetjük fel, hogy az írás további támadásaira is valamilyen módon válaszol a londoni bevonulás programja. Tehát még mielőtt a „hivatalos” – Bedford earljének és Robert Dudleynek ajánlott – választ John Aylmer az év áprilisában Strassburgban kiadná, a bevonulás szervezői már élőképekben ismertetik és egyben népszerűsítik azt.

3. A női uralkodószerep megkérdőjelezése – John Knox pamfletje

John Knox, a skót reformáció vezető alakja, 1558-ban Genovában heves támadást intézett a nőuralom ellen. Idézzük ennek legelső paragrafusát:

„Egy nőt arra a tisztre emelni, hogy uralkodjon, felsőbbiséget és uralmat gyakoroljon bármilyen birodalom, ország vagy város felett, a természet törvényeivel ellentétes, az Istenre nézve sértő, kinyilatkoztatott akaratával és jóváhagyott rendeleteivel össze nem egyeztethető, és végül a rend, jog és igazságosság felforgatása.” (Knox, 1559: 9.r)

A vitairatot Knox az akkor uralkodó két Mária ellen szánta, Tudor Mária, angol királynő és Guise Mária, skót régens ellen, kik mindketten egyben a katolikus hit védelmezői is voltak. Olvasóit arra biztatja, hogy e „gonosz nők... zsarnoki hatalma” (Knox, 1558: 41.r) ellen lázadjanak. Érvelésében bizonyítékokat hoz a legkülönbözőbb forrásokból. Idézi Arisztotelészt, az Ó- és Újszövetséget, az egyházatyák írásait, és hivatkozik a „természet törvényeire” is. Nézzük sorban Knox érveit.

Először is leszögezi, hogy a nők természetüknél fogva alkalmatlanok az uralkodásra:

„A természet gyengéknek, törékenyeknek, türelmetlennek, erőtlennek és butának alkotta őket; és a tapasztalat azt mutatja, hogy nem kitarótk, változékonyak, kegyetlenek és hiányzik belőlük a tanácsok elfogadásának és az uralkodásnak a szelleme. (Knox, 1558: 10.r) ...

A női nem kapkodó és önfejlő, és mohósága, mint a pokol mélysége.” (Knox, 1558: 25.r)

Kiemeli, hogy a női erények, a gyengédség, az alkalmazkodó képesség, az alázatosság és a szerénység háttérbe szorulnak, ha egy nő hatalmi pozícióba jut, ugyanakkor a férfiúi uralkodó tulajdonságok a határozottság, a bölcs körütekintés és az igazságosság viszont hiányzik belőlük. Arisztotelészt idézve kijelenti, hogy „ahol nők gyakorolnak hatalmat, ott a népesség rendezetlen, kiegyensúlyozatlanul él és túlzásokba esik” (Knox, 1558: 12.r).

Bibliai példákkal bizonyítja, hogy a nőt Isten a férfi alá rendelte. A tereméstörténetben a nőt Isten a férfiből teremti, később a bűnbeeséskor Isten nemcsak a nő fájdalmát sokasítja meg, hanem elrendeli, hogy a férfi uralkodjon a nő fölött. Szent Pál Timóteushoz írt levele pedig egyértelműen leszögezi, hogy nők nem szólalhatnak fel közösség előtt. Megemlíti ugyan, hogy néhány bibliai asszony különleges hatalmat kapott Istentől, mint például Debóra, a bírák egyike, de Knox szerint ez csak Isten különleges kegyelme folytán volt lehetséges, semmiképpen nem lehet példaértékűnek tekinteni. Az ilyen bibliai asszonyok fellépése alkalmával a földön Isten gondviselése mutatkozott meg, a jelenlegi két Mária uralkodása pont a gonosz hatalmát érzékeltet: „Ahol nő uralkodik és a katolikusok kezében van a hatalom, ott az intézkedéseket a Sátán hozza.” (Knox, 1558: 32.r).

Névtelenül közreadott pamfletjében Knox a protestáns retorika teljes eszköztárát felhasználta, hogy a két katolikus uralkodónő hatalmi helyzetét aláássa. Milyen kellemetlen lehetett számára, hogy néhány hónappal később Anglia trónjára protestáns uralkodónő lépett!

4. Erzsébet koronázási bevonulása

1559. január 15-én, koronázása előtt egy nappal Erzsébet átvonul London városán. A Towerből indul, végighalad az elődök által „bejáratott” útvonalon, a City legfőbb utcáin, ahol többemeletes, faltól falig nyúló állványzaton különböző látványos élőképek fogadják. A Szent Pál Iskolánál a tanulók latinul köszöntik, a Szent Dunstan templomnál egy árvagyerek üdvözli (szintén latinul), s végül a Temple Barnál Gogmagog és Corineus, London két mitikus alapítójának festett képe búcsúztatja. Erzsébetet mindenütt ujjongó tömeg veszi körül – legalábbis Mulcaster beszámolója szerint –, nyoma sincs a Knox által említett fenntartásoknak:

„A városba lépve az emberek csodálatosan fogadták, az összegyűlt tömeg, a felhangzó fohászok, a jókívánságok, a bekiáltások, a kedves szavak, és minden más jel is erről tanúskodott... És a másik oldalon, öfelsége, kezeit magasra emelve, mosolyogva mindazokra, akik messzebb álltak, kedves és finom szavakkal szólva azokhoz, akik közel álltak, kijelentette, hogy hálás, hogy népe ilyen jóindulattal és szeretettel fogadja. Mindazoknak, akik jó egészséget kívántak neki, szívből megköszönte, és akik Isten megtartó erejét kérték számára, azoknak ő kívánta, hogy tartsa meg őket Isten ... így mindkét oldalon csak öröm, és elégedettség mutatkozott.” (Mulcaster, 1559: Aii.r-v.)

A bemutatott jelenetek viszont egyértelműen elárulják, hogy a szervezők igenis tudtak Knox vádjairól, azokat tudatosan készültek megcáfolni vagy átértelmezni. Kifejezéstárukban illeszkedtek Knox retorikájához, hiszen Erzsébet számára pont egy olyan korai imázst kívántak megalkotni, mely protestáns körökben elfogadhatóvá teszi egy nő hatalomra kerülését. Nézzük sorra Knox érveit és a bevonulási forgatókönyv rájuk adott válaszait.

4. 1. A nő gyenge, alkalmatlan az uralkodásra, az a néhány bibliai asszony, aki hatalmat kapott, csak kivétel

A londoni bevonulás Erzsébetnek pont e kivételes, isteni gondviseléstől kapott, profetikus szerepére hívja fel a figyelmet. A vonulás legelső mozzanata egy ima, melyben Erzsébet visszaemlékezik nővére uralkodása idején a Towerben töltött időszakra, amely végződhetett volna kivégzésével. Szabadulását és későbbi trónra jutását egyértelműen Isten túlradó kegyelmének tulajdonítja és magát ezzel kiválasztott, prófétai szerepben látta:

„Ó Uram, Mindenható és Örök Isten, teljes szívemből hálát adok Neked, hogy olyan kegyes voltál hozzám, hogy megtartottál, hogy megláthassam ezt az örömteli napot. Megvallom Uram, hogy olyan csodás módon és irgalmasan bántál velem, mint igazhitű szolgáloddal, Dániellel, a prófétával, kit kiszabadítottál a mohó és vad oroszánok barlangjából. Engem is így kiszolgáltattak és Te megszabadítottál.” (Mulcaster, 1559: Eiiii.r-v.)

Ezt a profetikus kiválasztottságot erősíti a legutolsó látványosság is, melyben Erzsébetet az igazságos özösvetségi bírához, Debórához hasonlították. Debóra magas trónuson ült parlamenti talárban, kezében jogar, fején korona. A felirat szerint a jelenet

éppen azt ábrázolja, mikor Debóra Izrael jó kormányzása érdekében tanácsot tart. Míg az élőképet ismertető gyermek verse csak a bibliai hasonlat magyarázatára szorítkozik, addig a pamflet világosan védelmébe veszi a női uralmat. Egy kitéltet azonban tesz, az uralkodó hallgasson alattvalói tanácsára: „emlékezzék rá, hogy tanácsot kérjen népének jó kormányzása érdekében, hiszen Isten sokszor küldött nőket, hogy nemesen uralkodjanak a férfiak között, mint Debórát, aki negyven évig békében kormányozta Izraelt.” (Mulcaster, 1559: Diiii.r.)

4. 2. A nő önfejű, ítélőképessége gyenge

A fent említett látványosságban Erzsébet és Debóra alakjának összekapcsolása egyértelmű válasz Knox vádjára. De a rendezők még további biztosítékot is kívánnak szolgáltatni vagy sugallni a nézőiknek. Debórát az emelvényen hat férfi vette körül, akik – a feliratok és magyarázatok szerint – kettesével a három rendet szimbolizálták: a nemeseket, a papokat és a polgárokat. Így a Debóra-Erzsébet alak hatalmát az ország rendjeinek meghallgatásával és tanácsai segítségével gyakorolja. Persze, hogy mennyiben tekinthetünk egy-egy ilyen ábrázolást hivatalos udvari állásfoglalásnak, vagy mennyiben fejezi az ki a polgárok saját elvárásait, az más-más kérdés. Mindenesetre az bizonyított, hogy az udvar tudott az előkészületekről, sőt szöveget bocsátott az előadók rendelkezésére (Bergeron, 2000: 36–37).

4. 3. A jelenleg hatalmon levő két királynő példája bizonyítja a legjobban, hogy az igaz vallást a nőuralom elnyomja

A második látványosságban Erzsébet trónusát négy erény tartja, a csatolt versben sorrendjük a következő: első helyen az *Igaz Vallás* áll, ezt követi a nép érdekeit mindig szem előtt tartó *Alattvalók Szeretete*, és csak ez után említik a megszokott uralkodói erényeket, a Bölcsességet és az Igazságosságot.

Az *Igaz Vallás*, melyen természetesen a megreformált anyanyelvű hit értendő, a *Veritas Temporis Filia* állomáson is szerepelt. Az élőkép két dombot is ábrázolt: sziklás és kietlen dombon elszáradt fa állt „A tönkrement közjó” (*Ruinosa Respublica*) felirattal, míg a zöld mezővel és virágokkal fedett domb egy zöldellő fával a „Virágzó közjót” (*Respublica bene instituta*) szimbolizálta. A kiszabadított Igazság allegorikus alakja ez utóbbira lépett fel, és innen eresztette le azt az anyanyelvű Bibliát, melyet a királynőnek átadtak. Az átadás előtti incidensre érdemes odafigyelni. Ahogy Erzsébet a londoni utcákon ez állomás fele közeledve érdeklődött a következő kép szimbolikus jelentése felől és megtudta,

„hogy egy angol nyelvű Bibliát fog neki átadni a Igazság, melyet egy gyermek játszik, megköszönte az adományt a városnak és mondta, hogy sokat fogja majd azt a könyvet olvasni majd utasítást adott Sir John Parratnak, az egyik lovagnak aki a baldachinját tartotta, hogy, menjen előre és hozza el a könyvet. De amikor megértette, hogy azt egy selyem szalagon neki kívánják leereszteni, akkor visszahívta [a lovagot].” (Mulcaster, 1559: Cii.v.)

Erzsébet tehát habozik, hogy elfogadja-e nyilvánosan az angol nyelvű Bibliát! Ki akarna térni előle, de végül mégis másképp dönt. Ebben a jelenetben érződik legvilágosabban, hogy mennyire improvizatív egy-egy kora újkori bevonulás. E mozzanatról Erzsébet vagy nem tudhatott előre, vagy tudott róla, de nem tudta azt elhárítani. Hasonló kiszámíthatatlanságról tesz bizonyosságot Mária és II. Fülöp londoni bevonulása. Itt a második állomáson VIII. Henrik festett képén a király egy könyvet tart kezében „Verbum Dei” felirattal, mely egyértelmű utalás az 1539-es anyanyelvű Bibliára, melynek címlapján Henrik közvetíti Isten szavát alattvalóinak. A képet megpillantva a királyi pár megállás nélkül lovagolt tovább, és a winchesteri püspök intézkedett, hogy a könyv helyére azonnal egy pár kesztyűt fessenek (Anglo, 1969: 329). Erzsébetnek is gyorsan kellett döntenie. Vállalja a londoni polgárok kihívását, sőt mire a jelenet az előadásban a Biblia átadásához ér, elhatározza, hogy maga hasznára fordítja. Színpadias jelenetben veszi át a Bibliát: megcsókolja, két kézzel feltartja, majd keblére öleli (Mulcaster, 1559: C4.v). Mulcaster a pamflethez illesztett utószóban még egyszer visszatér a jelenetre, és azt az uralkodó istenességét bizonyító jelnek tartja. Még egy idézettel is megerősíti következtetését: „Aki először Isten országát keresi, annak minden más megadatik” (Mulcaster, 1559: Eiiii.v.).

5. John Aylmer válasza Knox támadásaira

John Aylmer svájci emigráns fogalmazza meg Knox vitáitára a „szerkesztett” választ. Az *An harborowe for Faithful and Trewe Subiectes* a vádak legfőbb veszélyét abban látja, hogy az alattvalókat engedetlenségre buzdítja uralkodójukkal szemben. Aylmer is, mint a londoni bevonulás szervezői, Knox vitorlájából úgy kívánja kifogni a szelet, hogy annak protestáns eszköztárával lép fel Erzsébet védelmére. Nem kívánja megsérteni Knoxot, aki a protestáns ügy kimagasló alakja, inkább meggyőzését kívánja elősegíteni.

„Az ügyet akarom védeni, és nem az embert támadni, hiszen tévedése nem rosszindulatból, hanem buzgóságból fakadt: az akkori kegyetlenkedésére figyelt, és nem a kellemetlenségre, melyet a jövőben okozhat. ... Mikor a szerző látta a mártírok szenvedését, a jók meggyilkolását, az ártatlanok bebörtönzését ... az alattvalók elhanyagolását, idegenek eltartását, háborúk indítását, Anglia becsületének eljátszását ... nem tudta szeretni azt a hatalmat, melyből ilyen gyümölcsök nőttek. Csak egy dologban nem lehet hibáját elnézni, ... hogy az egyedi esetet általánosította, mintha ennek a nemnek bármiféle uralma is a természet, az Ész, az Igazság és a Törvény ellen lenne: mert az akkori természetellenes, ésszerűtlen, igazságtalan és jogtalan helyzettel egy személy hibáztatható, és nem az egész női nem.” (Aylmer, 1559: B.r-Bii.v.)

Aylmer is Knoxnak arra az állítására hivatkozik, hogy Isten kegyelméből volt néhány kimagasló nő, aki bölcsen és igazságosan uralkodott. Erzsébet szerint egyike az ilyen különleges uralkodónőknek, „Isten kiválasztott eszköze” (Aylmer, 1559: O.v), ki mint a bibliai Debóra, Judit vagy Eszter, népét ellenségeitől megszabadította és igazságosan vezeti.

Aylmer érvei között szerepel Erzsébet műveltsége is. Elismeri, hogy a nők műveltsége általában nem alkalmas uralkodásra, de kiemeli Erzsébet tanultságát:

„köztudott, hogy milyen jártas a tudományokban, ... a normann hódítás óta nem volt Angliának ilyen művelt királya mint most a királynő” (Aylmer, 1559: N2.v). Ez az első megfogalmazása annak a későbbi kultuszelemnek, mely tanultságát élteti, s mely a korai időszaktól kezdve végigkíséri Erzsébetet.

Aylmer legfontosabb érdeme, hogy megfogalmazza a „vegyes monarchia” (*mixed monarchy*) elvét (McLaren, 1999: 59-69). Az az elképzelés, mely szerint Erzsébet nem egyedül, hanem tanácsának meghallgatásával kormányozza országát, már a londoni bevonuláskor megjelent az utolsó állomás, Debóra életképénél. Aylmer a már ott alkalmazott képet fejti ki bővebben, mely Erzsébet hatalomgyakorlásának alapelve lesz!

„Az angol kormányzati rendszer nem monarchikus, ... nem is oligarchikus vagy demokratikus, hanem ennek a háromnak a keveréke, melyben mindegyiknek egyenlő hatalma van. Ennek jelképe, vagy inkább maga ez a parlament, ahol három rend található. A király vagy királynő maga a monarchia. A nemesek, az arisztokrácia. És a polgárok és lovagok, a demokrácia.” (Aylmer, 1559: H3.r)

6. Epilógus

A koronázási bevonulás méltán tekinthető Erzsébet debütálásának. „Ez alkalomból London városát egy színpadhoz lehetett hasonlítani, ahol bemutatásra került egy nemes lelkű királynő és szerető népe, és a nép túlradó öröme, hogy ilyen méltó uralkodót láthat” – írja Mulcaster a pamfletjében (1559: Aii.v). Erzsébet először jelenik meg nagy nyilvánosság előtt, és itt találkozunk azokkal az elemekkel is, amelyek későbbi kultuszában megjelennek. Korai kultusza nagyban hagyatkozik a bibliai előképekre, melyek a bevonuláskor főleg a női hatalomgyakorlásának alátámasztásául szolgáltak. A nőies tulajdonságok kiemelése, mint a szerető anyai gondoskodás és törődés, későbbi beszédeiben visszatérő retorikai fogás lesz. Iskolázottságának hangsúlyozása is végigkíséri egész életén keresztül. Lesz azonban olyan elem, amely legközelebb csak halála után, poszthumusz kultuszában jelenik meg. Ez az emblematikus *Veritas Temporis Filia* kép, mely metszet alakban a Stuart korban újra felbukkan (Strong, 1987: 165).

Érdemes talán röviden megemlíteni azt is, hogy mely elemek hiányoznak még e korai Erzsébet képből. Természetesen nincs jelen a szűz-királynő kultusz, hiszen Erzsébetre még egy sor házassági tárgyalás vár. Hiányoznak a mitologikus elemek is, melyek csak az 1560-as évek végétől kerülnek előtérbe. A petrarcai szerelmi líra uralkodóra átfordított rajongását sem kereshetjük ezekben a korai ábrázolásokban. Erzsébet még hús-vér ember, messze van a 90-es évek Spenser által megálmodott Tündérkirálynő-képétől.

E korai problémakör, a női hatalmi imázs megalkotása, Erzsébet egész uralkodását végigkíséri. Talán jelenlegi népszerűségének csíráit is az e kihívásokra adott válaszokban lehet keresni.

Források

- Aylmer, J. (1559). *An harborovve for faithfull and trevve subiectes agaynst the late blowne blaste, concernge the gouernme[n]t of vvemen. wherin be confuted all suchreasons as a straunger of late made in that behalfe, with a breife exhortation to obedience.* Strasborowe: S.n. STC (2nd ed) / 1005 http://gateway.proquest.com/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&res_dat=xri:pqil:res_ver=0.2&rft_id=xri:eebo:citation:99836209
- Mulcaster, R. (1559). *The passage of our most drad Soueraigne Lady Quene Elyzabeth through the citie of London to westminster the daye before her coronacion Anno 1558. Imprinted at London : In fletestrete within Temple barre, at the signe of the hand and starre, by Richard Totill,* STC (2nd ed.) 7590. http://gateway.proquest.com/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&res_dat=xri:pqil:res_ver=0.2&rft_id=xri:eebo:citation:99836217
- „1554, *Queen Mary's Speech at the Guildhall*” <http://englishhistory.net/tudor/maryspee.htm> 2007.07.10.
- Knox, J. (1558). *The first blast of the trumpet against the monstrous reigment of women.* Geneva, imprinted by J. Poullain & A. Rebul. STC (2nd ed.) 15070.

Hivatkozások

- Anglo, S. (1969). *Spectacle, pageantry and early Tudor policy.* Oxford: Clarendon Press.
- Bergeron, D. M. (2000). *Practicing Renaissance scholarship: Plays and pageants, patrons and politics.* Pittsburgh, Pennsylvania: Duquesne University Press.
- Fry, S. (1993). *Elizabeth I, The competition for representation.* New York and Oxford: Oxford University Press.
- King, J. N. (1989). *Tudor royal iconography.* Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Leahy, W. (2003). “Propaganda or a record of events? Ricchard Mulcaster’s *The passage of our most drad soveraigne Lady Quene Elyzabeth through the citie of London to Westminster, the day before her coronation*”, In *Early Modern Literary Studies*, 9.1 (3), 1–20. <http://purl.oclc.org/emls/09-1/leahmulc.html> 2006.03.07.
- Marcus, L. S., Mueller, J. & Rose, M. B. (szerk.), (2000) *Elizabeth I, Collected works.* Chicago and London: The University of Chicago Press.
- McLaren, A. N. (1999). *Political cultures in the reign of Elizabeth I: Queen and Commonwealth (1558–1585).* Cambridge: Cambridge University Press.
- Montrose, L. (2006). *The subject of Elizabeth: Authority, gender, and representation.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Strong, R. (1976). *The cult of Elizabeth: Elizabethan portraiture and pageantry.* Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Strong, R. (1987). *Gloriana, The portraits of Elizabeth I.* New York: Thames and Hudson.
- Walker, J. M. (szerk.), (1998). *Dissing Elizabeth, Negative representations of Gloriana.* Durham and London: Duke University Press.
- Wilson, E. C. (1966 reprint). *England’s Eliza.* London: Frank Cass & Co.
- Wilson, J. (1980). *Entertainments for Elizabeth I.* Totowa, N. J.: Rowman and Littlefield.
- Yates, A. F. (1975). *Astrea. The imperial theme in the Sixteenth Century.* London and Boston: Routledge and Kegan Paul.